

GEÇ TUNÇ ÇAĞINDA DOĞU AKDENİZ'DEKİ TRUVA SERAMİKLERİ

Andreas SCHÄCHNER

Doğu Akdeniz'de M.Ö. 2. binin 2. yarısına tarihlenebilen yerleşim merkezlerinde bulunan Miken seramiklerine dayanarak çeşitli bölgeleri kültürel ve kronolojik açıdan birbirine bağlayabiliriz. Miken seramiğinin yayılışı aynı zamanda Miken-Akha kültürünün de yayılış alanını göstermektedir. Ancak bu konuda Miken-Akha halkı tarafından kolonize edilmiş ve sadece Miken ticaret sistemine dahil olmuş yerler arasında bir ayırım yapmak gerekir. Doğu Akdeniz'de özellikle GH IIIA ve B safhası geniş bir Miken yayılışı göstermesine rağmen, Anadolu kıyısında şimdiye kadar kesin olarak sadece Milet³⁹ ve bir ihtimalle Müskebi⁴⁰, Akhalar'ın yerleştiği yerler olarak bilinmektedir.

Truva'da ise Miken kültürünün etkisi her dönemde zayıftı⁴¹. Truva'da, Rodos ve Kıbrıs adalarında olduğu gibi Kıta Yunanistan'dan, yani Argolid bölgesinden farklı bir boyama üslubu geliştirilmemiştir. Sadece yerli Miken seramiğinin taklitleri bulundu. Bunlar sadece ithal edilmiş Miken seramiklerinin kopyasıydı.

Truva VI Geç ve VII safhalarında, Orta Tunç Çağı'nda, yani Truva VI Erken ve Orta safhalarında geliştirilmiş yerli seramik gelenekleri daha önemliydi. Bu uzun ömürlü seramik geleneklerine dayanarak Troad Bölgesi ve yakınlarındaki Midilli Adası'nın Miken etkisi altında olmadığını söylemek mümkün. Truva VI Erken ve Orta safhalarının kültürü Batı Anadolu'da güneyde İzmir Körfezi'ne, doğuda Manisa Ovası'na ve İznik Gölü'ne kadar yayılmasına rağmen, Truva VI Geç ve VII safhalarının, yani Geç Tunç Çağı'nın kültürü Truva ve Beşiktepe en önemli buluntu

(39) Bu konuyla ilgili bir özet için bkz: Chr. Mee, *AS* 28 (1978) s. 133-136; C. Özgünel, *Belleten* XLVII. 187 (1983) s. 729-730

(40) Müskebi'de ölü gömme adetleri İstanköy ve Rodos adalarında bulunan nekropollerle çok yakın benzerlikler göstermektedir. Y. Boysal, *Anadolu* XI (1967) s. 1-30; a.y., *Katalog der Vasen im Museum in Bodrum I*, s. XI-XIII ve s. 3-29; C. Özgünel, *Belleten* XLVII. 187 (1983) s. 732-734; a.y., *Belleten* LI. 200 (1987) s. 535-548.

(41) C. W. Blegen, *Troy III*, s. 14-16.

yerleri olmak üzere, Troad Bölgesi'ne ve Midilli Adası'na kadar yayılmıştır. Bu durum, Truva VI ve VII safhalarının en karakteristik seramik grubu olan gri-minyas seramiğinin tiplerinin gelişmesiyle kendisini göstermektedir. Truva'da Miken kap formları gri-minyas seramik olarak da üretilmiştir ama bunlar yine de özgün bir seramik geleneği oluştururlar⁴².

1933 yılında C. F. A. Schaeffer'in ve 1934 yılında R. W. Hamilton'un ilk kez Suriye ve Filistin'de bulunan Truva'dan ithal edilmiş seramikleri yayınlamalarından bir süre sonra bu seramik türlerinden Kıbrıs, Suriye ve Filistin'de tam kaplar ve çanak-çömlek parçaları olmak üzere nadiren yeniden bulunmuştur⁴³. Truva seramikleri hem bezemeler hem de renklerin farklılıklarından dolayı söz konusu bölgelerin yerli, genelde açık renkte olan seramiklerden kolayca ayrılabilir.

Burada kısaca Truva seramiklerinin Doğu Akdeniz'deki buluntu durumundan bahsetmek istiyorum⁴⁴.

1. İstanköy Adası

Eleona: Nekropol. Truva B 35⁴⁵ tipli bir gri-minyas kabı GH IIIA: 2 seramiğiyle beraber bulunmuştur.

Langada: Nekropol. Truva B 25 ve C 68 tipli gri-minyas kapları, GH IIIC seramiğiyle beraber bulunmuştur.

2. Rodos Adası

Makra Vounara: Nekropol. Truva D 41 tipli bir gri-minyas kabı, GH IIIB seramiğiyle beraber bulunmuştur.

3. Kıbrıs

Enkomi: Yerleşim. Area III ve IIIA tabakasına ait gri-minyas ve Truva'da "Tan Ware" olarak adlandırılmış seramikler bulundu⁴⁶. Seramik parçalarının bazıları "paralel dalga motif" ile bezenmiştir. Truva'dan ithal edilmiş seramikler burada GH IIIC: 1 Miken seramikleriyle beraber bu-

(42) A. Schachner, "Minysche Keramik" *RIA* 8 (baskıda). Truva VI'nın Orta safhasında görülen gri-minyas seramiğinin tiplerinin değişmesi, başlayan Miken etkisine değil, gri-minyas seramiğinin Orta Helladik geleneğinden uzaklaşmasına ve özgür olarak gelişmesine dayanır.

(43) S. H. Allen, *Northwest Anatolian Grey Wares in the Late Bronze Age*, s. 143-180; D.H. French, *AS* 19 (1969) s. 70; H. -G. Buchholz, "Grey Trojan Ware", R.A. Crossland ve A. Brichall (Editörler), *Bronze Age Migrations in the Aegean*, s. 179-188.

(44) Buluntu yerlerinin referansları için makalenin Almanca kısmına bakınız.

(45) Bu makalede C.W. Blegen'in tipolojisi kullanıldı, bkz.: *Troy III*, s.39- 76 ve fig.292 a-295.

(46) S.H.Allen, *RDAC* (1989) s. 83-87.

lunmuştur.

Hala Sultan Tekkesi: Yerleşim. Truva B 26 ve C 69 tiplerine ait olarak tespit edilebilen gri-minyas seramikleri GH IIIC:1 ile beraber bulundu. Ayrıca "paralel dalga motifi" ile bezenmiş gövde parçaları da bulunmuştur.

Kaloriziki: Nekropol. "Buckelkeramik" (?)

Kition: Yerleşim ve nekropol. Burada bulunan gri-minyas seramiklerin çoğu Area I ve IV-II tabakalarında bulunmuştur. Bulunan seramikler birlikte buldukları Miken seramiklerine göre GH IIIA:2 ve IIIB arasına tarihlendirilebilir. Belli tipler tespit edilememesine rağmen yine "paralel dalga motif" ile bezenmiş çanak-çömlek parçaları bulunmuştur. Aynı zamanda Kition'da Truva A 101 tipli ve "Buckelkeramik" e ait parçalar da tespit edilebilmiştir⁴⁷.

Kition-Bamboula: Yerleşim (?). Truva A 65 tipli kap, Miken GH III B ve C çanak çömlekleriyle beraber daha sonraki dönemin şehir surunun dolgu toprağı içinde bulunmuştur. Bir ihtimalle sur yapıldığı zaman tahrip edilmiş bir mezar buluntusudur, ama bu dolgu toprak başka bir yerden getirilmiş de olabilir.

Pyla-Kokkinokremos: Yerleşim. Sadece gri-minyas seramiğine ait, kap tiplerinin tespit edilmesi mümkün olmayan iki parça, Miken GH IIIB ve IIIB: 2 seramikleriyle beraber bulunmuştur.

Pyla- Verghi: Nekropol. Truva C 69 tipli tam bir erzak küpü, Miken GH III B seramikleriyle beraber bulundu. Bu kap "paralel dalga motifi" ile bezenmiştir.

4. Türkiye (Amik Ovası)

Tell el-Cüdeyde⁴⁸: Yerleşim. "Buckelkeramik" (?)

5. Suriye

Ras Shamra (Ugarit): Yerleşim. Bulunmuş olan gri-minyas seramiklerinin hepsi Geç Tunç Çağı'nın son safhasına tarihlenebilir. Bunlar Miken GH IIIB çanak-çömlekleriyle beraber bulunmuştur. Kesin olarak bir testi ile Truva A 65 tipli kaideli bir kap tespit edilebilmiştir. Ya-

(47) S.H. Allen, *RDAC* (1989) s. 83-87.

(48) E.Akurgal, *Phrygische Kunst*, s. 113 dipnot 10; G.F. Swift "The Pottery of the Amq Phases K to O, and its Historical Relationships ", Chicago 1958, adlı yayınlanmamış doktora tezinde söz konusu olan seramik parçalarından bahsetmiyor.

(49) H. G. Buchholz, "Grey Trojan Ware", s. 184.

yınlanmış seramik parçalarının bir çoğu yine “paralel dalga motifi” ile bezenmiştir. Ayrıca H.-G. Buchholz “Buckelkeramik” den bahseder⁴⁹.

Minet el Beida: Nekropol. Truva C 68 tipli gri-minyas seramiğine ait bir erzak küpü, Miken GH IIIB: 2 seramikleriyle beraber bulunmuştur.

Tell Kazel: Yerleşim. Gri-minyas seramik (?)

Kamid el Loz: Yerleşim. Gri-minyas seramik (?)

6. Filistin

Abu Hawam: Yerleşim. V. tabakada Miken seramikleriyle (GH IIIB) beraber en çok gri-minyas seramiğine ait erzak küplerinin parçaları bulunmuştur. Ayrıca Truva B 26 tipli testilerin parçaları da tespit edilmiştir.

Tell ed-Duweir (Lachish): Yerleşim. VI. tabakasında GH IIIB tipinde Miken seramikleriyle beraber gri-minyas seramik de bulunmuştur.

Tel Keisan: Yerleşim. Gri-minyas seramik (?)

Tel Miqne (Ekron): Yerleşim. VIIIA tabakasında bir erzak küpünün (Truva C 68/69/70) parçaları bulunmuştur. VIIIB tabakasında Miken GH IIIB ile Kıbrıs kökenli seramik bulundu. Böylece VIIIA bir az daha geç bir döneme tarihlendirilebilir.

Doğu Akdeniz’de bulunmuş Truva kökenli seramiklerin buluntu durumuna kısa bir bakıştan sonra bazı noktalara değinmek istiyorum. Genellikle az bulunan Truva seramikleri arasında gri-minyas seramik türünün en çok bulunması, kuşkusuz Truva’da ithal edilmiş Miken seramiklerinin dışında en önemli yerli seramik olmasına dayanır.

Belli kap formlarını tespit etmeye fırsat veren çanak-çömlek parçalarına çok nadiren rastlandığından, genelde Truva kökenli seramikleri ayırabilmek için bezemeleri gözönünde tutmak gerekir. Seramik parçalarının bir çoğu sadece Truva’da VI Geç ve VII safhalarında bulunan “paralel dalga motifi” ile bezenmiş (Resim: 1). Truva’da bu kap bezeme

(50) Burada yayımlanmış olduğumuz parçalar Berlin’de “Museum für Vor-und Frühgeschichte” adlı müzede H. Schliemann’ın koleksiyonunda muhafaza edilmektedirler. Yayın izni için Sn. Prof. Dr. W. Menghin ve Sn. I. Griesa’ya teşekkür ederim. 3349 No.lu parça izin bkz.: H. Schmidt, H. Schliemann’s *Sammlung*; ayrıca bkz.: C.W. Blegen, *Troy III*, S. 77 ve C.W. Blegen, *Troy IV*, s. 44-45.

motifi sadece sayılı kap formlarında bulunur. Bunların çoğu Truva VI Geç safhasında ilk kez bulunanlardır⁵⁰.

Doğu Akdeniz'de bulunan Truva kökenli seramikler arasında belli kap tipleri kesin olarak tespit edilebilmişse, bu tipler genelde sadece Truva VI'nın Geç safhasında ilk kez ya da bu safhada ağırlıkla görülen tiplerden oluşurlar. Truva VIIa safhasında yeni görülen tipler Doğu Akdeniz'de pek bulunmamışlardır. Böylece Doğu Akdeniz'de bulunan Truva kökenli seramikler doğal olarak Truva VI'nın geç safhasına tarihlenebilir.

C 69 veya aynı geleneğe ait kap tipleri (C 70), testiler ve kaideli çift kulplu bir kap (A 65) en çok bulunmuştur. İlk iki kap tipi büyük bir ihtimalle içindekiler için Doğu Akdeniz'e gelmiş, kaideli kap ise büyük bir olasılıkla formundan dolayı ithal edilmiştir. Ayrıca erzak küpleri ve testiler hem yerleşimlerde, hem de mezarlarda bulunmuşlardır. A 65 tipli kaplar ise sadece yerleşimlerde bulunmuştur.

Truva'dan ithal edilmiş seramiklerin buluntu yerlerinin hepsi kıyı yerleşimleridir. Üstelik bu yerler sadece Ege Denizi'nden Doğu Akdeniz'e ulaşmak için kullanılan denizyolu üzerinde yer alıyorlar. Aynı şekilde Kıbrıs kökenli seramikler Anadolu topraklarında sadece kıyı ya da kıyıya çok yakın olan yerlerde bulunmuştur. Tek istisna olarak Maşat Höyük bilinmektedir. Buraya Kıbrıs kökenli seramiklerin, aynen Miken seramiklerinin geldiği gibi Kilikya üzerinden gelmiş olması gerekir⁵¹.

Kıbrıs'ta Truva kökenli seramikler sadece Ege ve Levantin bölgelerinin arasındaki ticaret için önemli olan şehirlerde bulunmuştur. Kition, Pyla ve Enkomi Kıbrıs'ın doğu kıyısında ve Levant'a yakın olan tarafta yer alıyorlar. Enkomi ve Ugarit'in bu ticarete oynadığı rolü sadece Miken seramiği değil, diğer buluntu grupları da ispatlamaktadır⁵².

Daha önce gördüğümüz gibi Doğu Akdeniz'de bulunmuş Truva kökenli gri-minyas seramikler, Truva'nın en parlak dönemine, Truva VI'nın Geç safhasına tarihlenebilir. Truva'da bulunmuş Miken seramiğine göre bu safha GH IIIA ve IIIB:1'e, Truva VI'nın Geç safhasının sonu ise GH IIIB:1'den GH IIIB:2'ye geçişe tarihlenebilir.

(51) T. Özgüç, *Maşat Höyük I*, s. 66; Kıbrıs kökenli "White Slip II" Anadolu kıyısındaki yayılışı için bkz.: P. Åström, *Opuscula Atheniensi* (XIII/1980) s.25-26.

(52) J.C. Courtois, "Enkomi und Ras Shamra", H.-G. Buchholz (Editör), *Agäische Bronzezeit*, s. 182-217.

GH IIIA ve IIIB döneminde Ege ve Doğu Akdeniz'deki Miken etkisi doruk noktasına ulaşmıştır. Doğu Akdeniz'deki Truva kökenli seramiklerin çoğu da GH IIIA:2 ve IIIB'ye tarihlenebilen Miken seramikleriyle beraber bulundu. Sadece Langada (İstanköy Adası), Hala Sultan Tekke, Kition-Bamboula ve Enkomi'de GH IIIC:1'e tarihlenebilen Miken seramikleriyle beraber bulunmuşlardır. Böylece Truva ile Doğu Akdeniz arasındaki ticaret yolunun sadece kısa bir süre için kullanıldığını söyleyebiliriz. Doğu Akdeniz'de bulunan Truva kökenli seramiklerin sadece küçük bir kısmı GH IIIC:1 Miken seramikleriyle beraber bulunduğu ve aynı zamanda Truva kökenli seramiklerin kap formlarının hepsini Truva VI'nın Geç safhasına, yani GH IIIA:2 ve IIIB dönemlerine tarihleyebildiğimiz için bu ticari bağlantı büyük bir ihtimalle Truva VI'nın Geç döneminin sonunda sona ermişti.

Truva'da Kıbrıs kökenli "White Slip II" ve "Ring Base II" seramikleri Truva VI'nın Geç safhasında ağırlıklı bulunmuştur. VIIa safhasında ise sadece "White Slip II" seramiklerinden çok az sayıda parça vardır⁵³. Bu durum Truva ile Doğu Akdeniz arasındaki bağlantıların Truva VI'nın Geç safhasından sonra kesildiğini gösterir.

Truva VI'nın Erken ve Orta safhalarına ait seramikler yukarıda sözünü ettiğim bölgelerin dışında bulunmadığından, Geç Tunç Çağı'nda Truva'nın, Miken tüccarları tarafından Doğu Akdeniz'deki milletlerarası ticaret sistemine dahil edildiğini söylemek mümkün. Ege Bölgesi ve Doğu Akdeniz'in çeşitli bölgeleri, Mikenli tüccarların vasıtasıyla kısa bir süre için uluslararası ticarete ve böylece de kültür alışverişinde bulundu.

Bu durumda Truva'nın bu ticarete ne önem taşıdığı ve hangi mallarla katıldığı söz konusu. Truva'nın ticarete hangi mallarla katıldığı hakkında pek bir bilgimiz yok⁵⁴. Doğu Akdeniz ve ticaret yolları boyunca bulunmuş Truva kökenli seramiklere baktığımız zaman, Truva'nın bu ticarete fazla önemli bir rolü olmadığı anlaşılır. Böylece Truva ve Kuzey Batı Anadolu'nun Geç Tunç Çağı'nda bağımsız ve kendine özgün bir kültür bölgesi olduğunu söylemek mümkün.

Doğu Akdeniz'de sadece çok nadir bulunan "Buckelkeramik" ve

(53) C.W. Blegen, *Troy III*, s. 17 ve 38; a.y., *Troy IV*, s. 24; P. Åström, *Opuscula Atheniensia XIII* (1980) s. 23-28.

(54) P. Åström, *Opuscula Atheniensia XIII* (1980) s. 24.

(55) Kıbrıs'ta "Handmade Burnished Ware" seramikleriyle ilgili olarak bkz. V. Karageorghis, "Barbarian Ware in Cyprus", V. Karageorghis (Editör), *Acts...*, s. 246-253. Fakat bu seramik Kıbrıs'ta da yerli yapıldı, bkz. R.E. Jones, "Chemical Analysis of the Barbarian Ware", V. Karageorghis (Editör), *Acts...* s. 259-264.

“Handmade Burnished Ware” türlerine ait parçalara rastlanması, bu ticaret yolunun Geç Tunç Çağı'nın son safhasında yeniden kullanıldığının göstergesi değildir⁵⁵. Bilakis bu seramiklerin deniz kavimleriyle Doğu Akdeniz'e geldiğini söylemek mümkün. Truva ve Doğu Akdeniz arasındaki temasların bu ikinci safhası Truva VIIb: 1 ve 2 safhalarına tarihlenebilir.

Bu makale 1992/93 kış semestrinde Münih Üniversitesi'nde kabul edilmiş yüksek lisans tezinin bir bölümüdür. Bu arada çıkan yeni yayınlar maalesef kullanılmadı. Bu nedenle burada atıfta bulunmakta fayda görüyorum. Atıfta bulunduğum yazar da yayınlarda bağımsız olarak benzer sonuçlara ulaşmıştır:

Ek;

ALLEN, S.H. 1991: “Late Bronze Age Grey Wares in Cyprus”, in *Cypriote*

Ceramics: Reading the Prehistoric Record, NEH Symposium, delphia, S. 151-168.

ALLEN, S.H. 1994: “Trojen Grey Ware at Tell Miqne -Ekron”, *BASOR* 293, S.39-50.

LITERATUR-UND ABKÜRZUNGSVERZEICHNIS

BIBLIOGRAFYA VE KISALTMALAR

AKURGAL, E. *Phrygische Kunst*, (Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay.: No.95) Ankara 1955.

ALLEN, S.H. “Rare Trojan Wares in Cyprus”, *RDAC* (1989), S.83-88.

ALLEN, S.H. Northwest Anatolian Gray Wares in the Late Bronze Age: Analysis and Distribution in the Eastern Mediterranean; Diss. Brown University 1990.

AS Anatolian Studies.

ÅSTRÖM, P. “Cyprus and Troy”, *Opuscula Atheniensia* XIII (1980) S.23-28.

ders., “Hala Sultan Tekke and its Foreign Relations”, in: V. Karageorghis, *Acts...*, S.63-68.

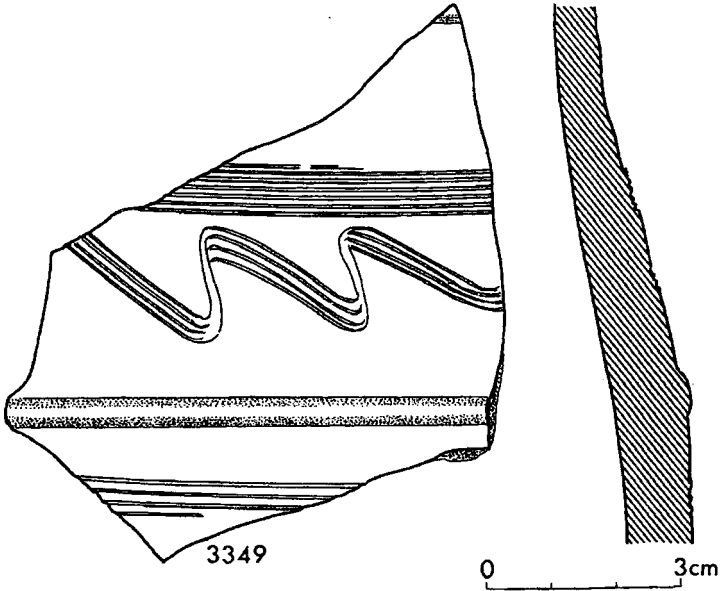
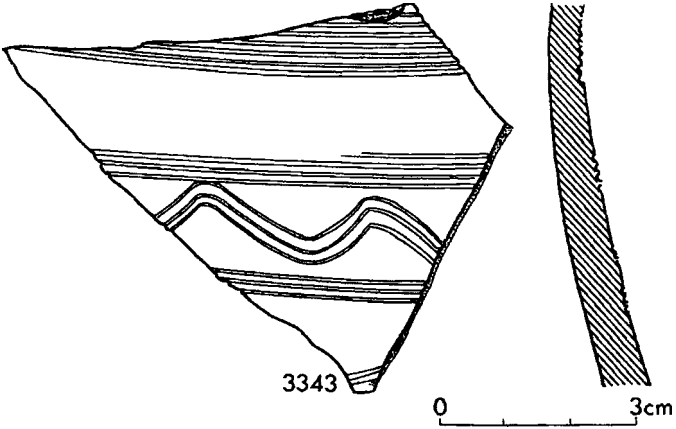
BALENSI, J. “Revising Tel Abu Hawam”, *BASOR* 257 (1985) S.65-74.

BLEGEN, C.W. J.L. Caskey, M.Rawson, *Troy III: The Sixth Settlement*; Princeton 1953.

BLEGEN, C.W. C. G.Boulter, J. L. Caskey, M.Rawson, *Troy IV: Settlements VIIa, VIIb und VIII*, Princeton 1958.

- BOYSAL, Y. "New Excavations in Caria", *Anadolu XI* (1967) S.31-56. ders., *Katalog der Vasen im Museum in Bodrum I: Mykenisch und Protogeometrisch*, Ankara 1969.
- BUCHHOLZ, H. G. "Grey Trojan Wares in Cyprus and Northern Syria", in: R.A. Crossland und A. Brichall (Hrsg./Editör), *Bronze Age Migrations in the Aegean*, New Jersey 1974. S.179-188.
- COURTOIS, J.C. "Corpus Ceramique de Ras Shamra-Ugarit", in: *Ugaritica VII* (1978) S.191-370.
- DIKAIOS, P. "Pyla", *Fasti Archaeologici VII* (1952) S.132-133. ders. Enkomi, Excavations 1948-1958 II, Mainz 1971.
- FRENCH, D.H. "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia II: The Iznik and Akhisar/Manisa Areas", *AS 19* (1969) S.41-98.
- GITIN, S. und T. Dothan, "The Rise and Fall of Ekron of the Philistines: Recent Excavations at an Urban Border Site", *Biblical Archaeologist* 50.4 (1987) S.197-222.
- KARAGEORGHIS, V. J.N. Coldstream, P.M. Bikai, W. Johnston, M. Robertson und L. Jehasse, *Excavations at Kition IV: The Non -Cypriote Pottery*, Nicosia 1981.
- KARAGEORGHIS, V. und M.Dumas, *Pyla-Kokkinokremos: A Late 13th Century B.C. Fortified Settlement in Cyprus*, Nicosia 1984.
- KARAGEORGHIS, V. (Hrsg./Editör), *Acts of the International Archaeological Symposium "Cyprus between the Orient and the Occident"*, Nicosia 1986.
- ders., "Barbarian Ware in Cyprus", in: V.Karageorghis (Hrsg.), *Acts...*, S.246-253.
- KORFMANN, M. "Beşik-Tepe, Vorbericht über die Ergebnisse der Grabungen von 1984" , *AA* (1986.3) S.303-363.
- MAIURI, A. "Jalisos, Scavi della Missione Archaeologica Italiana a Rodi", *ASAtene* 6-7 (1923-24) S.83-341.
- MEE, Chr. "Aegean Trade and Settlement in Anatolia in the Second Millenium B.C.", *AS 28* (1978) S.121-157.
- MORRICONE, L. "Eleona e Langada: Sepolcreti della tarda Età del Bronzo a Coö", *ASAtene* 43-44 (1965-66) S.5-312.
- ÖZGÜÇ, T. *Excavations at Maşat Höyük and Investigations in its Vicinity*, Ankara 1978.
- ÖZGÜNEL, C. "Batı Anadolu ve İçerlerinde Miken Etkinlikleri", *Belleten XLVII*.187 (1983) S.697-743.
- ders., "Selçuk Müzesinde Saklanan Miken Pykxisi ve Düşündürdükleri", *Belleten LI*.200 (1987) S.535-548.
- RDAC Reports of the Department of Antiquities of Cyprus.
- RIA Reallexikon für Assyriologie und Vorderasiatische Archaologie.
- SCHACHNER, A. "Mynische Keramik", *RIA* Bd.8 (im Druck).

- SCHAEFFER, C.F.A. "Les Fouilles de Minet-el-Beida et de Ras-Shamra", *Syria* XIV (1933) S.93-127.
- SCHAEFFER, C.F.A. *Ugaritica* II, Paris 1949.
- SCHMIDT, H. H. Schliemann's Sammlung
- SCHMIDT, H. *Heinrich Schliemann's Sammlung Trojanischer Altertümer*, Berlin 1902.
- STUBBINGS, F.H. *Mycenaean Pottery in the Levant*, Cambridge 1951.
- TUFFNELL, O. *Lachish* II, Oxford 1940.
- dies., *Lachish* III, Oxford 1953.
- dies., *Lachish* IV, Oxford 1958.
- USSISHKIN, D. "Levels VII and VI at Tel Lachish and the End of the Late Bronze Age in Canaan", in: J. Tubb (Hrsg./Editor), *Palestine in the Bronze and Iron Ages. Papers in Honour of Olga Tufnell*, London 1985.
- WACEA, J.B. und C.W. Blegen, "Pottery as Evidence for Trade and Colonisation in the Aegean Bronze Age", *Klio* XXXII (1939) S.131-138.
- WEIPPERT, H. *Palästina in Vorhellenistischer Zeit*, München 1990.
- M. You und A. Caubet, *Le Sondage L-M 13, Kition-Bamboula III*, Paris 1988.

Resim: 1
Abb: 1